

Antarktis

– norske interesser på den andre siden av kloden

Dronning Maud Land – et veldig landområde i sør, med spisse fjell som stikker ut av isen – og Peter I Øy – ute i havet i vest. Dette er norske kravområder i Antarktis, mens den lille isdekte Bouvetøya i Sørishavet er et uomstridt norsk territorium. Her lever pingviner og pelsselet et liv fjernt fra “Moder Norge”.

Forvaltningen av Antarktis kan sies å være en solskinnshistorie. I en tid da mange land utfordret hverandre om grenser og retten til utnyttelse av ressurser, ble man enige om å bokstavelig talt å legge striden på is. Dermed ble Antarktis i 1959 viet fred og forskning, og den senere vedtatte Miljøprotokollen under Antarktistraktaten gir en svært omfattende beskyttelse av miljøet i Antarktis. Her i syd er Norge med på å forvalte en del av verden med unike kvaliteter - som både gir kunnskap om fortid og framtid.

Dette er Antarktis

- Jordas kaldeste, mest forblåste, høyeste og tørreste kontinent
- Dekket av en iskappe med gjennomsnittlig høyde over havet på 2500 m
- Fikk sin form for ca. 30 millioner år siden
- Omgitt av Sørishavet
- Den antarktiske halvøy strekker seg nord til ca. 60° S.
- De sub-antarktiske øyer, med Bouvetøya, ligger mellom 45° og 60° S
- Gjennom Antarktistraktaten er kontinentet viet fred, miljøvern og forskning
- Norsk Polarinstitutt har nasjonal forvaltningsmyndighet over miljøforskriften for Antarktis og Bouvetøyaforskriften

Norge i sør

Nordmenn deltok i den første ilandstigning på det Antarktiske kontinent i 1895 og de første overvintringene i 1897-1899. I 1911 ble Roald Amundsens ekspedisjon de første mennesker på Sydpolen. I 1939 annekterte den norske regjering det veldig Dronning Maud Land i Antarktis, etter initiativ fra lederen for Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser (NSIU), geologen Adolf Hoel. Peter I Øy og den lille sub-antarktiske øya Bouvetøya (utenfor traktatområdet) var allerede annektert. Bakgrunnen for anneksjonene var bl. a. å sikre norske hvalfangstinteresser. I 1948 endret NSIU navn til Norsk Polarinstitutt etter at det hadde fått ansvaret også for Norges kravområder og biland i sør.

Fred og forskning

Sju land hevdet suverenitetskrav i Antarktis etter 1945. Kravene var til dels motstridende og det lå an til en internasjonal konflikt som også involverte stormaktene. Interessen kom bl.a. av muligheten for å utnytte mineralforekomster på kontinentet. I Det Internasjonale Geofysiske År 1957-58 gjennomførte 12 land et stort vitenskapelig samarbeid, og som følge av dette ble den internasjonale vitenskapelige komitéen for antarktiskforskning opprettet (SCAR).

Dette samarbeidet la grunnlaget for at Antarktistraktaten ble utarbeidet i 1959. Traktaten er en internasjonal solskinnshistorie som bokstavelig talt legger alle suverenitetskrav "på is". Kontinentet skal være fri for militær virksomhet, kjernefysiske prøver og lagring, og alle parter har rett til å inspisere hverandres virksomhet. Det erkjennes at suverenitetskravene eksisterer, men det blir ikke tatt stilling til dem. Dette gjør at konflikter unngås, og Antarktis har utviklet seg til et område viet fred og forskning.

Miljøvern

Antarktis er det reneste og mest uberørte området på jorda, og det er derfor et referanseområde for miljøforskning – spesielt når det gjelder kunnskap om klima. Antarktistraktaten er det overordnede rammeverket for vern og forvaltning av området, men under denne finnes en rekke internasjonale avtaler og nasjonal lovgivning som bidrar til vern av miljøet både på land og i havet. Siden 1990-årene har traktatsamarbeidet særlig dreid seg om Miljøprotokollen for Antarktis som er den mest omfattende miljøavtalen i Antarktis. På Antarktistraktatmøtet i Tromsø i 1998, som samlet alle de 27 traktatlandene, møttes for første gang en egen miljøvernkomité for å følge opp protokollen. Direktør Olav Orheim ved Norsk Polarinstittutt ble valgt til komitéens første leder.

Miljøprotokollen slår fast at:

- ugunstige miljøpåvirkninger som følge av aktiviteter skal begrenses
- det skal utføres grundige konsekvensanalyser av all planlagt aktivitet
- det skal gjennomføres overvåking av pågående aktiviteter
- vitenskapelig forskning skal prioriteres

Protokollen gir bestemmelser om vern av flora og fauna, om håndtering av avfall og miljøfarlige stoffer og produkter på land og i havet, og den omhandler dessuten områdevern og kulturminnevern. De som planlegger å dra til Antarktis må melde sin aktivitet til Norsk Polarinstittutt minst ett år i forveien.

Norske kulturminner

Det finnes flere kulturminner i Antarktis som skriver seg fra norsk virksomhet i området, hovedsakelig fra den geografiske

utforskningen i Rosshavsektoren og fra hvalfangsten som ble drevet ved nordvestspissen av den antarktiske halvøy.

I det britiske området Sør-Georgia finner vi flest norske kulturminner. Her var det stor norsk aktivitet under hvalfangstperioden 1904-1965, og flere norske landbaserte hvalfangststasjoner var i drift. Mange kulturminner fra denne tiden er bevart her. Den internasjonale hvalfangsten var svært omfattende, og førte til at enkelte hvalbestander nesten ble utryddet i Sørishavet.

Ressursutnyttelse

I dag foregår ingen kommersiell fangst av sel eller hval i farvannene rundt Antarktis. Kommersiell fiske av krill startet i 1960-årene og toppet seg i 1970. Det lille rekelignende sjødyret krill er uhyre viktig som mat for fugler og sjødyr. Men det har vist seg å være vanskelig å oppbevare under transport og fiskes dermed foreløpig bare i begrenset omfang. Framover kan krill bli en viktig ressurs, f. eks som fôr i havbruksnæringen. Den patagonske tannfisker er nå etterspurt, og det foregår sannsynligvis et utstrakt ulovlig fiske etter denne i tillegg til lovlige kvoter.

Kunnskap som påvirker oss

Antarktis og Sørishavet har en meget viktig rolle i det globale miljøsystemet. En global oppvarming vil innvirke på de naturlige prosessene mellom atmosfæren, havet, isen og biotaen. Siden Antarktis er verdens minst forurensede landområde kan store mengder av informasjon hentes ut av iskappen, som fungerer som et historisk arkiv over tidligere tiders klima og kjemiske sammensetning i atmosfæren. Kombinasjonen av økosystemkomponenter, fysiske forhold og geografisk isolasjon gir et unikt naturmiljø som vi ikke har mulighet til å studere i andre deler av verden. Kunnskapen vi får av dette, har stor betydning for vår evne til å forstå de naturlige prosessene på jorda.

Mer informasjon

Antarktisforvalter Birgit Njåstad, Norsk Polarinstittutt, tel. 77 75 06 36, njastad@npolar.no
Kommunikasjonsdirektør Gunn Sissel Jaklin, Norsk Polarinstittutt, tel. 77 75 06 40, jaklin@npolar.no
Direktør og leder for traversen Dr. Jan-Gunnar Winther, Norsk Polarinstittutt tel. 77 75 05 31, winther@npolar.no

Les mer om Antarktis

Birgit Njåstad, 1999: Antarktis – norsk natur- og kulturminneforvaltning, Norsk Polarinstittutt Rapportserie nr. 112.
Det kongelige norske utenriksdepartement, 1998: Norge og polarområdene.
Norsk Polarinstittutts internettsider: www.npolar.no og Antarktistraversen: www.traverse.npolar.no

